

УДК 378.014.5(477)

DOI: 10.30857/2413-0117.2018.2.1

Іван М. Грищенко, Валерія Г. Щербак
Київський національний університет технологій та дизайну
**ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ПРОФЕСІЙНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ**

У статті проведено аналіз причин сучасного стану розвитку системи професійної вищої освіти України (ПВО); проаналізовано глобальні виклики початку XXI століття для системи ПВО України; систематизовано міжнародний досвід використання моделей зовнішнього управління у вищій освіті. На основі системного підходу, аналізу міжнародних документів програмного, аналітичного та статистичного характеру, а також методів емпіричного дослідження систематизовано прояви впливу викликів сучасності на процес реформування; обґрунтовано необхідність створення привабливої та конкурентоспроможної системи професійної вищої освіти України, інтегрованої в Європейський простір вищої освіти (ЄПВО) та Європейський дослідницький простір (ЄДП). Запропоновано основні напрямки щодо подолання виявлених викликів: 1) забезпечення конституційних прав громадян на безоплатну професійну вищу освіту на конкурсній основі та рівного доступу до якісної професійної вищої освіти; 2) реорганізація системи управління професійною вищою освітою, дебіюрократизація, децентралізація, забезпечення автономії та відповідальності закладів вищої освіти; 3) трансформація університетів у центри незалежної думки, які здатні підготувати професіоналів та згенерувати ідеї для прискореної модернізації країни; 4) забезпечення справедливої конкуренції між ЗВО як запоруки високої якості професійної вищої освіти; 5) створення належного зв'язку між ринком праці та системою професійної вищої освіти; 6) інтеграція професійної вищої освіти України у світовий і європейський освітньо-науковий простір на принципах людиноцентричності, наукової обґрунтованості, готовності до системних змін, реалістичності та поетапності; 7) забезпечення справедливої конкуренції на ринку освітніх послуг на основі об'єктивного оцінювання якості вищої освіти; 8) поєднання колегіальних та менеджеріальних підходів в управлінні закладами вищої освіти, залучення стейкхолдерів.

Ключові слова: професійна вища освіта (ПВО); зовнішнє управління; внутрішнє управління; заклад вищої освіти (ЗВО); автономія.

Іван М. Грищенко, Валерія Г. Щербак
Киевский национальный университет технологий и дизайна
**ГЛОБАЛЬНЫЕ ВЫЗОВЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО
ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ**

В статье проведен анализ причин современного состояния развития системы профессионального высшего образования Украины (ПВО); проанализированы глобальные вызовы начала XXI века для системы ПВО Украины; систематизирован международный опыт использования моделей внешнего управления в высшем образовании. На основе системного подхода, анализа международных документов программного, аналитического и статистического характера, а также методов эмпирического исследования систематизированы проявления влияния вызовов современности на процесс реформирования; обоснована необходимость создания привлекательной и конкурентоспособной системы ПВО Украины, интегрированной в Европейское пространство высшего образования (ЕПВО) и Европейское исследовательское пространство (ЕИП). Предложены основные направления по преодолению выявленных вызовов: 1) обеспечение конституционных прав граждан на бесплатное профессиональное

высшее образование на конкурсной основе и равного доступа к качественному профессиональному высшему образованию; 2) реорганизация системы управления профессиональным высшим образованием, де бюрократизация, децентрализация, обеспечение автономии и ответственности учреждений высшего образования; 3) трансформация университетов в центры независимой мысли, которые способны подготовить профессионалов и сгенерировать идеи для ускоренной модернизации страны; 4) обеспечение справедливой конкуренции между ЗВО как залога высокого качества профессионального высшего образования; 5) создание надлежащей связи между рынком труда и системой профессионального высшего образования; 6) интеграция профессионального высшего образования Украины в мировое и европейское образовательно-научное пространство на принципах человекоцентричности, научной обоснованности, готовности к системным изменениям, реалистичности и поэтапности; 7) обеспечение справедливой конкуренции на рынке образовательных услуг на основе объективной оценки качества высшего образования; 8) сочетание коллегиальных и менеджеральных подходов в управлении УВО, привлечение стейкхолдеров.

Ключевые слова: профессиональное высшее образование (ПВО); внешнее управление; внутреннее управление; заведение высшего образования (ЗВО); автономия.

Ivan M. Gryshchenko, Valeriia G. Shcherbak

Kyiv National University of Technologies and Design

GLOBAL CHALLENGES FOR PROFESSIONAL HIGHER EDUCATION IN UKRAINE

The article analyzes the reasons for the current state of development of the system of professional higher education of Ukraine; analyzed the global challenges of the beginning of the 21st century for the air defense system of Ukraine; and providing insights into international best practice of using external management models in higher education. On the basis of system approach, the analysis of a range of international conceptual, analytical and statistical documents as well as methods of empirical research, the effects of modern challenges on reforming the higher education system have been explored. An emphasis is made on the need to build an attractive and competitive system of professional higher education in Ukraine that will be integrated into the European Higher Education Area (EHEA) and the European Research Area (ERA). The key directions to respond to challenges are offered: 1) ensuring the constitutional rights of citizens to free professional higher education on a competitive basis and equal access to high-quality professional higher education; 2) reorganization of the system of management of professional higher education, red tape reduction, decentralization, ensuring the autonomy and responsibility of higher education institutions; 3) the transformation of universities into centers of independent thought that are able to prepare professionals and generate ideas for accelerated modernization of the country; 4) ensuring fair competition between higher education institutions as a guarantee of high quality of professional higher education; 5) establishing an appropriate linkage between the labor market and the system of professional higher education; 6) integration of Ukraine's professional higher education into the world and European education and research communities on the principles of human-centeredness, scientific substantiation, readiness for systemic changes, realistic strategy and step by step action; 7) ensuring fair competition in the educational services market through objective higher education quality assessment; 8) a combination of collegial and managerial approaches in higher education institutions management along with wide stakeholder engagement.

Keywords: professional higher education; external management; internal management; higher education institution; autonomy.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Розв'язання проблем, які постають перед професійною вищою освітою обумовлена необхідністю соціологічної рефлексії тенденцій і оцінки можливих результатів трансформацій в освітньому процесі, які відбуваються не тільки в Україні, а й взагалі в світі. Ці зміни відбуваються в умовах глибоких інституціональних змін, на тлі посилення глобальної конкуренції, серйозних змін демографічної ситуації як в Україні, так і в усьому світі, інтеграції освітніх просторів і прориву в сфері інформаційних технологій. Процеси глобалізації, сприяючи стиранню кордонів, посиленню взаємодії локального і глобального, в свою чергу, тягнуть суттєві зміни умов, в яких існує світова освітня система. Всі ці тенденції визначають трансформацію систем ПВО, перетворення їх в єдиний освітньо-професійний простір, але вимагають врахування національних особливостей, обумовлених традицією і культурою. Зазначені зміни не можуть відбуватися без розвитку інформаційних технологій, без появи нових форм надання освітніх послуг, без появи нових інструментів реалізації освітніх сервісів.

Нові соціальні інститути створюють умови для появи нових соціально-особистісних запитів і потреб, які, в свою чергу, вимагають інших освітніх пріоритетів. У цій ситуації важливо визначити не тільки основні тенденції розвитку освітніх систем в світі, але і пріоритети вітчизняної професійної вищої освіти, виявити найбільш ефективні стратегії її модернізації, підвищення її конкурентоспроможності, регіональні особливості реакції на зміни.

Процеси інформатизації, насичення освітнього простору комп'ютерними технологіями, все більш широке використання мережі Інтернет в освіті призводять до радикальних змін системи ПВО. У системі ПВО вже немає вибору – використовувати чи ні ті чи інші технології. Це питання вже детерміноване і регулюється досить жорстко сучасними ринковими відносинами, які вимагають нових напрямів професійної підготовки, включення майбутніх фахівців в жорстко окреслене коло необхідних сучасному суспільству компетенцій. Система ПВО повинна реагувати на ці виклики, які обумовлені технологічними чинниками, але мають і важливі соціальні виміри, напрями і тенденції модернізації. Сама парадигма ПВО зазнає істотних змін – переведенню фокусу на нові форми відкритої дуальної ПВО, що проявляється в наданні дистанційних освітніх сервісів, отриманні певних компетенцій завдяки залученню інноваційних підприємств до освітнього процесу, поетапної його віртуалізації.

Аналіз останніх публікацій із означеної проблеми. Сучасний стан системи професійної вищої освіти України обумовлений чинниками системного характеру: нестабільністю державного фінансування освітньої галузі, реструктуризацією системи освіти під впливом процесів євроінтеграції, структурними зрушеннями в межах економічної системи тощо. Перехід України до інформаційно-технологічного суспільства, демократичні зміни в соціально-економічному розвитку держави, процеси інтеграції національної освіти в європейський освітній простір потребують подальшого розвитку принципово нової ланки у загальній системі освіти – професійної вищої освіти.

З'ясуванню сутності «освітня послуга» як економічна категорія присвячено велика кількість робіт науковців. Так, її сучасний зміст відповідно до сучасних інтеграційних змін наводиться І. Грищенком: «Освітня послуга – це цілеспрямована діяльність юридичних і фізичних осіб, за основу якої взято навчання для задоволення різноманітних інтелектуальних потреб людини і суспільства в нових знаннях, уміннях, навичках, розвитку індивідуальних здібностей, що має вартісний вимір» [1, с. 28]. Безумовно, освітня послуга, як і будь-який інший продукт, має реалізовуватися на ринку. Для вітчизняного ринку освітніх послуг

притаманними, на думку О.Гринькевич є 3 компоненти: 1) покупець, 2) продуцент (продавець), 3) державне регулювання [2].

Професійна вища освіта є одним із затребуваних продуктів на ринку освітніх послуг. Вона як відкрита нелінійна система, на думку В. Кременя, С. Пазиніча, О. Пономарьова, має реалізовуватися як синергетична модель на засадах самоорганізації та саморозвитку [3]. Виходячи з цього, більшість вчених розглядають різні аспекти ПВО. Так, Ю. Заячук, вважають, що в сучасних умовах саморегулювання ПВО відбувається не тільки на засадах стійкості і необхідності, а у більшості випадків, нестабільно і випадково [4, с. 113–122]. Д. Міллікен вважає, що подальший розвиток системи ПВО має будуватися виключно у напрямі подолання невідповідності між можливостями людського капіталу та реальним станом суспільного розвитку [5]. А. Кайдалова, О. Посилкіна доводять, що ПВО дорівнює практико-орієнтованій освіті в контексті глобалізаційних процесів та формуванні єдиного освітнього простору [6].

Останнім часом більшість вітчизняних закладів вищої освіти дотримуються міжнародних вимог забезпечення якості вищої освіти, які декларуються Європейською асоціацією із забезпечення якості вищої освіти (ENQA), Міжнародною асоціацією президентів університетів (МАПУ); Європейською асоціацією вищих навчальних закладів (ЄАВНЗ); Європейською асоціацією університетів (ЕАУ); Європейським студентським бюро (ЄСМБ); Міжнародною мережею агенцій із забезпечення якості вищої освіти (ММАЗЯ); Європейською мережею із забезпечення якості вищої освіти (ЄМЗЯ); Європейським консорціумом акредитацій (ЄКА); Транснаціональним європейським проектом оцінювання (ТЄПО); Центрально- і Східноєвропейською мережею (ЦСЄ) [7, с. 17]. Відповідно до цих вимог більшість університетів розробляють власну концепцію та пакет документів, який регламентує забезпечення якості надання професійних освітніх послуг: «нормативно-правовий інструментарій системи забезпечення якості освітньої діяльності» (І. Грищенко [8]), «система підготовки компетентних економістів» (І. Колодій [9]) та ін. Впровадження міжнародних стандартів якості ПВО на засадах євроінтеграційних процесів дуальної підготовки кадрів з унікальними професійними компетенціями, на думку В. Щербак, С. Марченко, дозволяє створити потужний бренд-капітал університету, достатній для конкурування на міжнародному ринку освітніх послуг [10, с. 213–222].

Ретельне вивчення точок зору науковців щодо сучасного стану та перспектив розвитку ПВО довело, що це питання не втрачає свої актуальності щодо виявлення найкращих практик внутрішнього управління академічних установ подолання існуючих обмежень, пошуку методів вирішення наявних проблем та відстеження тенденцій модернізації ПВО.

Невирішені частини дослідження. Проте соціально-економічні та геополітичні процеси у сфері ПВО потребують подальших досліджень системи вітчизняної освіти з урахуванням особливостей глобалізації, Європейської інтеграції та імплементації інноваційної моделі розвитку – тих викликів, які наразі постають перед нею, адаптації зарубіжного досвіду в Україні та практик зовнішнього управління ПВО, розробки ефективних управлінських заходів щодо подолання існуючих проблем.

Мета дослідження – полягає у висвітленні сучасних глобальних викликів функціонування ПВО України, пошуку можливих напрямів їх подолання, що має надати можливість розвитку ПВО на принципово новому інтеграційно-інноваційному рівні.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. На початку ХХІ століття доля системи ПВО України залежить від дії багатьох сучасних викликів: *перший* – необхідність впровадження реальної державної політики в сфері ПВО; *другий* – обмеження фінансової автономії ЗВО, чесних умов вступу до ЗВО; *третій* – складності в реалізації академічної

автономії та мобільності; *четвертий* – складності в забезпеченні необхідного рівня якості ПВО, наукового обґрунтування відповідного змісту ПВО, її стандартів, гнучке їх оновлення; *п'ятий* – гальмування інтеграції ПВО України до європейського освітнього та дослідницького простору, складність у забезпеченні високоефективної управлінської діяльності на всіх рівнях – загальнодержавному, регіональному та на рівні кожного ЗВО; *шостий* – недостатня участь роботодавців у підготовці сучасних висококваліфікованих кадрів, здатних не тільки до саморозвитку, а й до прийняття участі у розвитку держави, регіону; розвитку соціального партнерства та його законодавчого закріплення.

Ключовим серед викликів початку ХХІ ст. є *перший* – необхідність впровадження реальної державної політики в сфері ПВО. За роки незалежності в Україні зроблено багато для теоретичного обґрунтування й закріплення державної політики щодо ПВО. Розвиток України у третьому тисячолітті визначається в контексті європейської інтеграції з орієнтацією на побудову громадянського суспільства. Освіта – це суспільне явище, яке впливає на всі сфери економічного життя суспільства та є вагомим елементом на шляху досягнення високих темпів економічного зростання та його добробуту. Успішне реформування вищої освіти в умовах ринкових відносин та глобалізаційних процесів, реалізація потреб особистості у ПВО, розвиток державної і недержавної освіти – все це потребує удосконалення практичних форм і методів державного регулювання освітньої сфери, підвищення ефективності управління вищою освітою на відповідній науково-теоретичній основі. Неурегульованість державної політики в сфері ПВО призводить до низьких рейтингових позицій України. Результати рейтингового оцінювання вітчизняної вищої освіти, проведені U21 Ranking of National Higher Education Systems (Universitas 21) наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Місце національної системи вищої освіти України в рейтингу U21 Ranking of National Higher Education Systems у 2012–2017 рр.

Рік	Загальний рейтинг (місце/оцінка, min значення**)	Групи показників			
		Ресурсне забезпечення (Resources)	Середовище вищої освіти (Environment)	Інтегрованість у мережу міжнародних зв'язків (Connectivity)	Результативність і впливовість (Output)
2012*	25/нд	10/76,0	28/84,6	33/39,2	35/23,7
	–	34,4	67,5	12,8	11,0
2013	36/49,0	30/51,7	43/74,2	27/51,2	нд
	35,3	17,1	63,2	12,3	21
2014	42/43,9	28/49,9	43/75,2	44/31,0	38/23,7
	38,6	16,4	64	22,7	11,3
2015	41/43,8	28/54,7	47/68,3	43/33,2	45/23,0
	37,8	21,0	62,8	22,3	13,8
2016	42/42,1	26/53,0	46/69,0	45/27,1	45/23,3
	36,9	19,1	50,0	23,7	14,8
2017	35/47,7	18/66,9	37/72,8	38/36,0	45/23,5
	33,3	20,4	48,3	22,8	13,8

* У 2012 р. у рейтинг було включено 48 країн, у 2013–2017 рр. – 50 країн.

** тах значення за всіма показниками – 100%.

Джерело: [11].

Найбільш повний комплекс показників конкурентоспроможності різних країн світу за різними критеріями оцінювання представляє Глобальний індекс конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index). Так, у рейтингу 2017–2018 рр. Україна посіла 81 місце серед 137 країн світу (для порівняння, у 2010–2011 рр. – 56/139 країн). За показником «Стан вищої та професійної освіти» (Higher education and training) у 2017–2018 рр. Україна зайняла 35 місце (для порівняння у 2010–2011 рр. – 46), що свідчить про гальмування процесів розвитку ПВО [12].

Прийняття нової редакції Закону України «Про вищу освіту» у 2014 р. [13] стало формальним початком реформи та модернізації вітчизняної професійної вищої школи. Метою реформи є розв'язання найгостріших проблем української вищої освіти, у т. ч. професійної, та її наближення до сучасних європейських стандартів. Від 2014 р. реформа у сфері вищої освіти в Україні тісно пов'язується з імплементацією та реалізацією нової редакції закону «Про вищу освіту», прийнятої невдовзі після Революції гідності. Цей закон, у розробці якого взяла участь широка академічна спільнота, спрямовується на наближення української сфери вищої освіти до сучасних європейських стандартів та відкриває шлях до розв'язання значної частини проблем вітчизняної вищої школи.

Основним програмним документом, що визначає головні напрями реформ в Україні, сьогодні є Стратегія сталого розвитку «Україна–2020» [14]. Цей документ включає реформу освіти до числа 62 реформ, що їх необхідно реалізувати в Україні.

Згідно з Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (ст. 431 [15]), Сторони зобов'язуються активізувати співробітництво в галузі вищої освіти, зокрема з метою: реформування та модернізації системи вищої освіти; сприяння зближенню у сфері вищої освіти, яке відбувається в рамках Болонського процесу; підвищення якості та важливості вищої освіти; поглиблення співробітництва між вищими навчальними закладами; розширення можливостей вищих навчальних закладів; активізації мобільності студентів та викладачів; де увага має приділятися співробітництву в галузі освіти з метою спрощення доступу до отримання вищої освіти. Конкретним зобов'язанням України відповідно до угоди про асоціацію є впровадження спільної з європейськими правилами системи внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості вищої освіти (додаток ХІІ [15]). Існує ще декілька документів, які декларують напрями роботи виконавчої влади щодо реорганізації діяльності ПВО [16], а саме: вдосконалення системи оцінювання якості освіти; зміни системи розміщення державного замовлення, зокрема фінансування ЗВО залежно від кількості абітурієнтів (система адресності); надання реальної фінансової та академічної автономії ЗВО; лібералізація доступу до українського освітнього ринку іноземних ЗВО, але заходів, окрім видання таких документів, не спостерігається. Тому, *перший виклик* щодо необхідності впровадження реальної державної політики в сфері ПВО залишається досі не вирішеним.

Другий виклик сучасності до системи ПВО – це забезпечення розвитку академічної та фінансової автономії вищих навчальних закладів, чесних умов вступу до вищих навчальних закладів.

Державою наголошується, що одним із пріоритетних напрямів є реформування економічних засад системи освіти, яке має спрямовуватися на створення прозорих фінансово-економічних механізмів цільового накопичення та адресного використання коштів, необхідних для реалізації в повному обсязі конституційних прав громадян на освіту. Необхідність вжиття низки заходів щодо реформування економічних засад системи освіти, зокрема її фінансування, визначено Національною доктриною розвитку освіти. З цією метою Національна доктрина передбачає необхідність збереження контролю держави за механізмами забезпечення обсягів фінансування освіти, які поступово збільшуватимуться за рахунок бюджетного фінансування та залучення додаткових джерел фінансування з метою

доведення їх до середніх показників європейських держав. При цьому джерелами фінансування освіти мають бути кошти державного та місцевих бюджетів; кошти юридичних і фізичних осіб, громадських організацій та фондів, у тому числі благодійні внески і пожертвування; кошти від надання навчальними закладами додаткових освітніх та інших послуг; гранти; кредити на розвиток навчальних закладів усіх рівнів та здобуття освіти; кошти від здійснення навчальними закладами економічної діяльності, регламентованої державою.

Натомість, у 2016 р. за даними Держстату сфера вищої освіти отримала від держави 35233,6 млн грн (4,2% зведеного бюджету, 1,5% ВВП) [17, с. 11]. Ще близько 10 млрд грн надходить у сферу вищої освіти від фізичних та юридичних осіб, передусім у вигляді оплати навчання студентів-контрактників. Таким чином, Україна витрачає на сферу вищої освіти близько 2% свого ВВП, що є одним із найвищих показників у світі. З іншого боку, недостатній рівень розвитку української економіки означає, що абсолютні цифри фінансування освітньої сфери є порівняно невисокими. Так, середні витрати на навчання одного студента у 2016 р. становили близько 21,6 тис. грн (2600 дол. США), що є одним із найнижчих показників у Європі [18]. В цих координатах йдеться про дві проблеми. Першою є нестача коштів усередині системи ПВО. Другою є недостатня ефективність їхнього використання. З огляду на те, що Україна лідирує в світі за часткою фінансування освіти у ВВП та у видатках державного бюджету, проблему нестачі коштів неможливо вирішити шляхом перерозподілу в цю сферу додаткових бюджетних коштів. Навпаки, у 2014–2016 рр. частка видатків держави на освіту демонструє повільне зниження. Додаткових коштів у сфері освіти Україна може очікувати тільки від майбутнього зростання економіки. Інше питання – недостатня ефективність використання коштів, що наявні у системі ПВО. Тут йдеться про низку проявів проблеми [17; 18]: університети як установи, що мають статус бюджетних, жорстко обмежені бюджетним законодавством щодо напрямів використання наявних у них коштів, у тому числі одержаних як гранти або зароблених самостійно; останніми роками держава практично не фінансує капітальні видатки ЗВО; неефективність чинної системи державного замовлення на підготовку фахівців: чисельність працівників ЗВО прив'язується до кількості студентів; обсяги державного замовлення на підготовку фахівців різних спеціальностей визначаються без оцінки реальної потреби в них української економіки; значні розбіжності у вартості підготовки спеціалістів однієї й тієї ж спеціальності у різних ЗВО. Наприклад, «річна вартість підготовки бакалавра права за бюджетні кошти досить суттєво відрізняється в університетах, які підпорядковані різним відомствам: Мін'юст – 20 тис. грн, Фіскальна служба – 30 тис. грн, Мінагро – 31 тис. грн, Мінкультури – 46 тис. грн, Прикордонна служба – 103 тис. грн, Міноборони – 104 тис. грн, СБУ – 115 тис. грн» – така розбіжність у визначенні вартості освітніх послуг свідчить про низьку ефективність чинної системи стипендіального забезпечення студентства [17; 18].

Рейтингові позиції за критерієм «Вища освіта і професійна підготовка» Глобального індексу конкурентоспроможності свідчать про обмеженість умов вступу до вітчизняних ЗВО, що доводить про наявність дисонансу між збільшенням кількості осіб з вищою освітою та якістю освіти. Хоча у рейтингу країн світу за рівнем охоплення вищою освітою Україна перемістилась з 13 на 16 позицію, і рівень якості освітньої системи України підвищився з 72 до 56 позиції, значний розрив пояснюється тим, що вищу освіту в Україні прагне отримати кожний бажаючий, навіть із мінімальним рівнем базових знань (табл. 2).

Аналіз цієї статистичної інформації доводить, що *другий виклик* щодо забезпечення розвитку академічної та фінансової автономії вищих навчальних закладів теж залишається невирішеним. На думку деяких вчених та топ-менеджерів ЗВО його можна подолати шляхом вибудовування принципово нової фінансової системи управління, схожої на американську.

Зокрема, введення в штат наших ЗВО аналог американської посади фінансового директора, основне завдання якого – створити систему відповідального за використання ресурсів та забезпечення фінансової стабільності університету.

Таблиця 2

**Рейтингові позиції України за критерієм «Вища освіта і професійна підготовка»
Глобального індексу конкурентоспроможності**

Позиції України за складовою субіндексу «Підсилювачі продуктивності»	2014–2015 (144 країни)	2015–2016 (140 країн)	2016–2017 (138 країн)	2017–2018 (137 країн)
Вища освіта і професійна підготовка	67	65	74	70
Частка освіти	40	34	33	35
– зарахування до закладів середньої освіти	14	14	11	16
– охоплено вищою освітою	41	39	53	51
Якість освіти	13	14	11	16
– якість освітньої системи	65	46	46	49
– якість математичної та природничої освіти	72	54	56	56
– якість шкіл менеджменту	30	38	27	27
– доступ до Інтернету в школах	88	87	93	88
Навчання за місцем роботи	67	44	35	44
– доступність спеціалізованих науково-дослідних і навчальних закладів	88	87	93	88
– ступінь підготовки персоналу	84	78	77	68
	92	74	94	88

Джерело: [12].

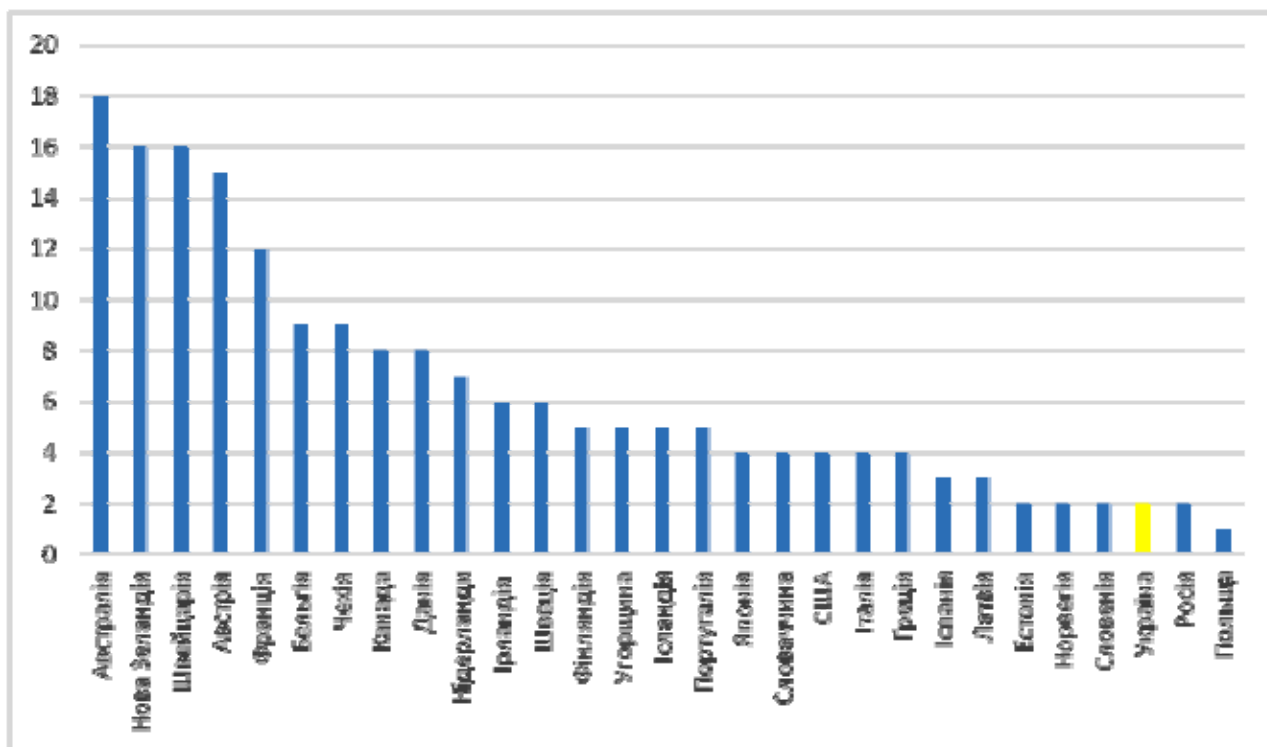
Третій виклик – забезпечення розвитку академічної автономії та мобільності. Університети є одним із найважливіших центрів концентрації та збільшення інтелектуального потенціалу суспільства. Академічна свобода належить до цінностей, що необхідні для успішної реалізації цієї місії. Якщо ця теза в успішних країнах не потребує доведення, то у нашій державі цінності академічної свободи, академічної автономії реалізуються вкрай обмежено. Україна успадкувала від СРСР практику регламентації «центром», столицею, міністерством багатьох академічних аспектів діяльності ЗВО, таких як переліки навчальних дисциплін, що їх мають опанувати студенти будь-якої спеціальності, правила набору студентів, особливості найму професорського складу, централізована система присудження наукових ступенів та вчених звань і багато іншого.

Адаптація національної системи освіти до загальноєвропейських критеріїв дозволить державі забезпечити принципову можливість розвитку академічної мобільності ПВО. Інструменти й способи забезпечення сумісності та порівнюваності цих систем базуються на наступних положеннях Болонського процесу: Всеосяжна рамка кваліфікацій для Європейського простору вищої освіти (The Overarching Framework for Qualifications in the European Higher Education Area – QF–EHEA); Європейська рамка кваліфікацій для навчання впродовж життя (European Qualifications Framework for Lifelong Learning – EQF–LLL); Кроки з розробки національних рамок кваліфікацій, ухвалені на Лондонській конференції міністрів, відповідальних за вищу освіту (2007); Рекомендації країнам з проведення процесу верифікації – критерії і процедури для підтвердження сумісності рамок освіти; критерії і процедури узгодження національних рівнів кваліфікації з Європейською рамкою кваліфікації

(Додаток до листа Європарламенту і Ради Європи від 06.04.2008 року № 14499); Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area – ESG); Зальцбурський принцип розробки докторських програм для європейського суспільства знань; Хартія європейських університетів для освіти впродовж життя.

У той час, як у світі академічна мобільність має системний, організований на рівні державної політики характер, в Україні вона залишається спонтанним та індивідуальним явищем. В Україні у 2017/2018 навчальному році контингент студентів ЗВО усіх рівнів акредитації та форм власності становить 1 млн 540 тис. осіб, у тому числі понад 60,1 тис. іноземців із 146 країн світу, біля 4 тис. з яких – студенти з країн ЄС [17]. Серед країн-імпортерів українських освітніх послуг на першому місці Китай – більш як 9 тис. студентів, на другому місці РФ – понад 6 тис., на третьому Туркменістан – понад 5 тис. студентів [17]. Про невисокий міжнародний рейтинг системи ПВО щодо академічної автономії та мобільності свідчать і дані про кількість іноземних студентів, які навчаються в українських університетах. Так, Україна посідає, за даними Євростату та Держстату України за 2017 рік 30-е місце за часткою іноземних студентів у загальній чисельності студентів українських закладів вищої освіти (ЗВО) (рис. 1).

Джерело: [17].

Рис. 1. Частка іноземних студентів у загальній чисельності студентів українських закладів вищої освіти

Для України досягнення ефективної міжнародної академічної мобільності реальне лише за умови створення продуктивної системи національної академічної мобільності, її нормативно-правової бази, організаційно-економічного механізму, визначення джерел фінансування та готовності до партнерства суб'єктів процесу академічних обмінів. Виходячи з цього, для подолання третього виклику необхідно вирішити спектр завдань, котрі повинні бути вирішені на державному рівні і стати основою вироблення стратегії розвитку

академічної мобільності у ПВО як однієї з форм її інтеграції у світовий освітньо-науковий простір: законодавчо-нормативне, інфраструктурне і матеріально-технічне, кадрове, фінансове забезпечення академічної мобільності; розробка та впровадження адаптаційних програм для учасників академічних обмінів.

Четвертий виклик – гарантування якості професійної вищої освіти, наукове обґрунтування змісту професійної вищої освіти, її стандартів, гнучке їх оновлення. Система внутрішнього забезпечення якості освіти українських ЗВО реалізується через систему управління якістю освіти, складовими якої є система самооцінювання діяльності ЗВО за певними кількісними та якісними критеріями, визначеними стандартами вищої освіти, так і через регулярні опитування (анкетування) студентів, випускників та роботодавців; система контролю якості освіти на рівні ЗВО: контроль якості навчального процесу (його організацію, кадрове та навчально-методичне забезпечення; контроль якості підготовки фахівців, оцінювання знань, результатів працевлаштування випускників та їхнього подальшого кар'єрного зростання). У провідних вітчизняних ЗВО сьогодні створюються організаційні структури із внутрішнього забезпечення якості надання освітніх послуг відповідно до вимог [19; 20].

Світовий досвід показує, що одним із можливих шляхів, який допоможе ЗВО «вижити» в конкурентній боротьбі на ринку освітніх послуг та досягти високого рівня підготовки фахівців, є розроблення і впровадження систем управління якістю (СУЯ) на основі принципів загального управління якістю (TQM), виконання вимог ДСТУ ISO 9001:2009 «Система управління якістю. Вимоги», з урахуванням специфічних особливостей освітньої галузі, зокрема вимог стандарту ДСТУ-П IWA 2:2007 «Система управління якістю. Настанови застосування ISO 9001:2000 у сфері освіти» та «Стандартів і рекомендацій для гарантії якості вищої освіти на Європейському просторі», розроблених Європейською асоціацією з гарантії якості вищої освіти ENQA за прямим дорученням Конференції міністрів освіти європейських країн, що підписали Болонську декларацію [20]. Згідно з останніми даними в Україні на початок 2018 р. сертифіковано менше ніж 30 СУЯ, тоді як у світі сертифіковано понад 25 тисяч таких систем.

Таким чином, для вирішення *четвертого* виклику щодо забезпечення якості ПВО України необхідно впровадження систем якості у ЗВО, що дозволить суттєво покращити та оптимізувати свою діяльність і підвищити результативність роботи; посилити акцент на головних аспектах своєї діяльності і досягненні конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг; добитись і стабільно підтримувати високу якість своїх послуг для задоволення потреб і вимог споживачів; отримати визнання з боку замовників через процедуру сертифікації; брати участь у тендерах, зокрема у міжнародних, щодо надання освітніх послуг на вигідних умовах.

П'ятий виклик – інтеграція професійної вищої освіти України до європейського освітнього та дослідницького простору. Університети світового рівня вирізняються домінуванням дослідницької складової їхньої діяльності. Ці заклади отримують переважну більшість коштів за науково-дослідні розробки. Вітчизняні ЗВО практично повністю залежать від фінансування за рахунок контингенту студентів. І хоча винятково дослідницькі контракти у світі є досить короткостроковими і не гарантують вченому перманентного доходу від його наукової роботи, усе ж поряд із освітньою діяльністю вони стають додатковим джерелом фінансування та посилення конкурентних переваг на міжнародному ринку освітніх послуг. Публікаційна активність окремих вчених, навчання студентів на основі результатів досліджень сприяють розвитку департаментів, інститутів та окремих ЗВО, що знаходить відображення у міжнародних рейтингах та залучає додаткові кошти в цю галузь. Міжнародна мобільність студентів та викладачів, спільна робота у міжнародних

командах, міжкультурні комунікації створюють креативне середовище, в якому продукуються нові ідеї, розробки, чого так бракує вітчизняній системі вищої освіти.

Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року [16] визначає метою реформування «створення привабливої та конкурентоспроможної національної системи вищої освіти України, інтегрованої у Європейський простір вищої освіти та Європейський дослідницький простір». Ця мета деталізується у цілях реформи ПВО: реалізація права на доступ до ПВО; створення системи забезпечення якості ПВО; інтеграція професійної вищої освіти і науки; забезпечення автономії закладів ПВО; підвищення ефективності системи фінансування ПВО; удосконалення структури системи ПВО; модернізація та професіоналізація управління ПВО; інтеграція у світовий освітній і науковий простір; професійний розвиток персоналу вищої школи; розвиток ПВО як чиннику підвищення конкурентоздатності вітчизняної економіки.

Стратегія реформ щодо інтеграції вищої освіти і науки у європейський академічний простір полягає у розвитку дослідницької та інноваційної діяльності вітчизняних ЗВО, реалізації викладання та навчання на основі результатів наукових досліджень, розвитку докторських програм, що загалом підвищуватиме актуальність змісту вищої освіти та рівня дослідницької компетентності студентів.

У досягненні цього існує кілька ключових проблем:

- По-перше, з метою розширення можливостей міжнародних контактів освітян і науковців України МОН впроваджує вимогу щодо наявності сертифікатів на знання іноземних мов на рівні не нижчому за B2. Без належного ресурсного забезпечення виникає проблема того, що у багатьох ЗВО влаштовуються добровільно-примусові платні курси із вивчення мов із отриманням внутрішніх сертифікатів, які лише засвідчують лояльність персоналу ЗВО до свого керівництва, яке влаштовує такі речі, але не забезпечують отримання знань та навичок, що сприятимуть у подальшому особистому розвитку. Сьогодні активно дебатуються перспективи скасування цієї вимоги.

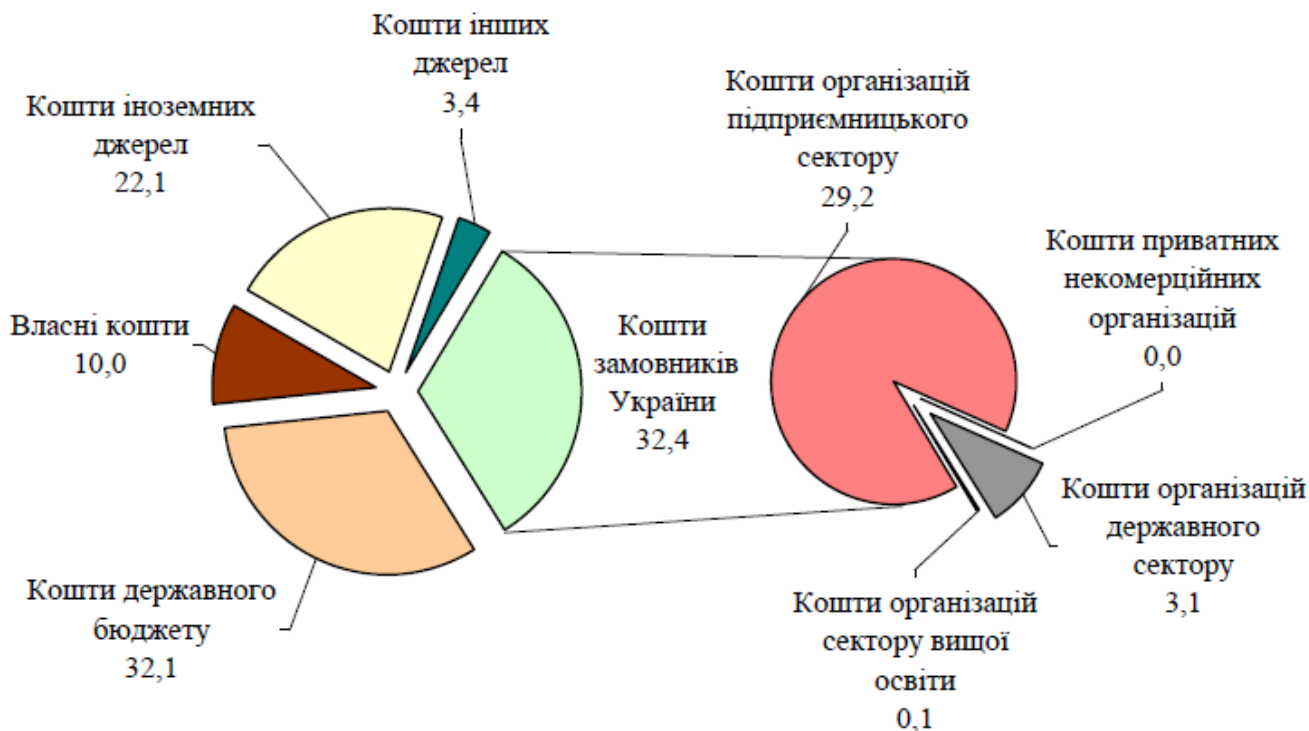
- По-друге, брак коштів у вітчизняних ЗВО не дозволяє оформлювати передплату на міжнародні журнали іноземними мовами, які є переважно платними, а отже стають недоступними для професорсько-викладацького складу та студентів.

- По-третє, авторські курси, розроблені на основі власних досліджень, в Україні практично не практикуються і не підтримуються адміністраціями ЗВО з огляду на недовіру до усього нового та прогресивного, побоювання втрати контролю та страх реальної конкуренції між імітаторами науки та справжніми вченими не на користь перших.

- По-четверте, формальні вимоги про проходження міжнародних стажувань сприяють переважно «науковому туризму».

- По-п'яте, необізнаність адміністрації багатьох ЗВО про принципи, специфіку, сучасні вектори наукової роботи світових ЗВО, основи фандрайзингу посилює у вітчизняних реаліях лише імітацію науки, а низька мобільність викладачів через брак ресурсів та мотивації, а також частий спротив керівництва, не допомагає розв'язати ці проблеми.

Про недостатній приділення уваги до освітянської науки свідчать наступні дані. Так, обсяг фінансування наукової сфери України за рахунок усіх джерел у 2016 р. становив 11530,7 млн грн, у тому числі за рахунок коштів державного бюджету – 3700,86 млн грн або 32,1% [22]. У структурі коштів вітчизняних замовників найбільшу частину становили кошти організацій підприємницького сектору (29,2%). Кошти організацій сектору вищої освіти складають найменшу частину – 0,1% (рис. 2).

Джерело: [22].

Рис. 2. Розподіл загального обсягу фінансування ДіР у 2016 р. за джерелами і секторами діяльності, %

Вказані проблеми вимагають впровадження негайних заходів щодо формалізації дослідницької компоненти у вітчизняних ЗВО та наповнення її реальним змістом.

У контексті реалізації стратегії на інтеграцію із європейським академічним простором було прийнято кілька ключових документів:

- 26 грудня 2015 р. прийнятий Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність», що дозволило визначити правовий статус суб'єктів наукової і науково-технічної діяльності, державні гарантії соціально-правового статусу вчених, наукових працівників, форми і методи управління в науковій сфері. Проте проблеми з фінансуванням досліджень, наявні обмеження на використання бюджетних коштів залишаються актуальними.

- 12 серпня 2015 р. прийнята Постанова КМУ № 579 «Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність». В ній встановлено порядок організації програм академічної мобільності для учасників освітнього процесу вітчизняних вищих навчальних закладів на території України чи поза її межами та учасників освітнього процесу іноземних вищих навчальних закладів на території України. Також виділено основні види (внутрішня, міжнародна, ступенева, кредитна) та форми (мовне стажування, наукове стажування, навчання за програмами мобільності, участь у спільних проектах, викладання, наукове дослідження, підвищення кваліфікації) академічної мобільності. Важливим досягненням цього процесу стало чітке визначення періоду академічної мобільності для працівників ЗВО для захисту порушених прав, адже для України не є дивним розірвання контракту із працівником, який поїхав на тривале, на думку адміністрації ЗВО, стажування. Так, п. 15 Постанови гарантує, що за працівниками, які перебувають на програмах міжнародної мобільності, зберігається основне місце роботи у вітчизняному ЗВО до одного року. Оплата праці відповідно до законодавства за основним місцем роботи зберігається на строк до шести місяців, якщо вона не передбачена програмою академічної мобільності.

Однак часто адміністрація ЗВО й надалі чинить явний чи неявний опір академічній мобільності (переважно викладачів), прикриваючись недоцільністю перерозподілу навчального навантаження.

Таким чином, щодо вирішення *п'ятого* виклику – інтеграції вищої освіти України у європейський дослідницький та освітній простір – необхідно зазначити, що якість науково-технічного та освітнього потенціалу України не відповідає європейським стандартам, оскільки довгий період часу в Україні наука та освіта переважно імітувались, бракувало реальної кооперації університетів, інститутів з іноземними партнерами на базі виконання комплексних інноваційних проектів та програм; не вжито системних заходів, спрямованих на формування нових вимог до дослідницьких публікацій, підвищення мотивації професорсько-викладацького складу ЗВО до оприлюднення результатів наукових досліджень у міжнародних наукометричних базах, стимулювання спільних дослідницьких програм із іноземними партнерами.

Шостий виклик – складність залучення роботодавців у підготовці сучасних висококваліфікованих кадрів, здатних не тільки до саморозвитку, а й до прийняття участі у розвитку держави, регіону; розвитку соціального партнерства та його законодавче закріплення.

Важливим джерелом фінансування професійної підготовки є кошти самих підприємств (відрахування на підготовку та підвищення кваліфікації кадрів від 2 до 10% від фонду заробітної плати встановлені на підприємствах Франції, Великобританії, Італії). В європейських країнах відбувається активний процес щодо організації внутрішньовиробничих навчальних центрів та запровадження механізму прямого фінансування внутрішньовиробничих систем навчання, обов'язковою умовою якого є відповідність професійної освіти вимогам, які висуваються перед сучасними професіями [23]. У Сполучених Штатах бізнес взагалі є основним замовником освітніх і наукових послуг. Оплата за ці послуги забезпечує розвиток навчальних закладів і надає практичний матеріал для навчання. Виробництво фінансує 60% науки у вищих навчальних закладах. Для підтримки компаній, що активно співпрацюють з навчальними закладами, створено систему пільг і додаткових прав: безкоштовне використання державних наукових лабораторій, пільги на купівлю сировини, матеріалів, податкові пільги тощо [24].

Загальний алгоритм залучення роботодавців до розвитку ПВО: зацікавлення підприємств брати активну участь у підготовці своїх майбутніх кадрів, оскільки навчальний заклад надає своїм випускникам, переважно, академічну освіту. Однак навіть не кожен великий університет має у своєму розпорядженні висококваліфіковані кадри для підготовки таких фахівців, які могли б відразу повноцінно включитися в роботу підприємства. Для подолання цього розриву освітня установа зі свого боку докладає максимум зусиль для розвитку системи корпоративної освіти, як підсистеми додаткової освіти за рахунок коштів замовника освітніх послуг із залученням його виробничої бази й фахівців. Спільними зусиллями підприємств і навчальних закладів створюються інтегровані організаційні структури – науково-освітньо-виробничі центри і комплекси, фірми із запровадження наукових розробок тощо.

Ефективність взаємодії ВОЗ і роботодавців значно зростає, коли партнери-роботодавці переходять з позиції сторонніх спостерігачів і виключно споживачів освітніх послуг на позицію зацікавлених учасників освітніх і інноваційних процесів, що всіляко сприяють оволодінню студентами комплексом професійних компетенцій, які відповідають вимогам сучасного ринку праці. Вирішення цього завдання породжує нові форми соціального партнерства, нові правові норми і нові типи договорів, які при максимальному узгодженні й реалізації взаємних інтересів сприяють навчальним закладам у підготовці

фахівців, а підприємствам у забезпеченні своїх кадрових потреб. Визначальною рисою ефективної моделі взаємодії освіти і ринку праці є наявність чітких механізмів забезпечення співпраці між суб'єктами-учасниками на засадах соціального партнерства за активного сприяння держави [23].

В Україні участь роботодавців у розвитку ПВО доволі обмежена і фрагментарна. Почасти це викликано причинами, що виходять за межі власне освітньої сфери: слабким розвитком громадянського суспільства і, відповідно, відсутністю практики створення механізмів самостійної побудови ефективної співпраці між суспільними інститутами; несформованістю в суспільстві і, зокрема, у більшості роботодавців розуміння необхідності і економічної ефективності інвестицій у розвиток людського капіталу; низьким рівнем інноваційної складової в економіці країни [24]. Одним із дієвих засобів вирішення *шосто* виклику є впровадження інновації та публічно-приватного партнерства університетів: співпраця між університетами і приватним сектором можлива тільки за умови взаємовигідних інтересів обох сторін. Зокрема, університетські інтереси полягають: у стажуванні студентів у корпораціях; у ліцензуванні університетами інноваційних технологій; у фінансуванні корпораціями спільних проектів. Зі своєї сторони, корпораціям вигідно співпрацювати з університетами та залучати кращих випускників до роботи у своїй компанії.

Вирішення цих проблем є глобальним стратегічним завданням розвитку країни, потребує значних узгоджених зусиль усього суспільства і тривалого часу.

Таким чином, проведений аналіз дії викликів сучасності на реформування є створення привабливої та конкурентоспроможної системи професійної вищої освіти України, інтегрованої у Європейський простір вищої освіти (ЄПВО) та Європейський дослідницький простір (ЄДП) дозволив виявити основні *завдання*, що потребують більш тривалого періоду виконання:

1. Забезпечення конституційних прав громадян на безоплатну професійну вищу освіту на конкурсній основі та рівного доступу до якісної професійної вищої освіти.
2. Реорганізація системи управління професійної вищої освіти. Дебюрократизація, децентралізація, забезпечення автономії та відповідальності закладів вищої освіти. Залучення громадських, професійних об'єднань, асоціацій ЗВО до прийняття рішень.
3. Трансформація університетів у центри незалежної думки, які здатні підготувати професіоналів та згенерувати ідеї для прискореної модернізації країни.
4. Забезпечення справедливої конкуренції між ЗВО як запоруки високої якості професійної вищої освіти.
5. Створення належного зв'язку між ринком праці та системою професійної вищої освіти.
6. Інтеграція професійної вищої освіти України у світовий і європейський освітньо-науковий простір на *принципах* людиноцентричності, наукової обґрунтованості, готовності до системних змін, реалістичності та поетапності.
7. Забезпечення справедливої конкуренції на ринку освітніх послуг на основі об'єктивного оцінювання якості вищої освіти.
8. Поєднання колегіальних та менеджеріальних підходів в управлінні закладами вищої освіти. Залучення стейкхолдерів, які зацікавлені у досягненні мети стратегії, до ключових процесів функціонування закладів вищої освіти.

Висновки і пропозиції / рекомендації:

1. При реформуванні національної вищої професійної освіти (і підготовки), розробленні освітнього законодавства (про освіту, про професійну освіту) слід урахувати світовий досвід щодо побудови і взаємодії вищої професійної освіти. У цих освітніх сферах

мають бути імплементовані Національна рамка кваліфікацій, а також Міжнародна стандартна класифікація освіти.

2. В Україні зміст багатьох професій і спеціальностей значно змінився, змінилися і потреби економіки, соціального розвитку, який все більше набирає ознак інноваційності, складності виконуваних функцій. Чимало нових професій, пов'язаних із сучасними технологіями та функціонуванням ринкової системи, стали дефіцитними. Розв'язання суперечностей між вимогами до майбутніх фахівців у галузі економіки та бізнесу й рівнями їхньої професійної підготовки може здійснюватися шляхом розроблення національних стандартів професійних кваліфікацій на основі компетентнісного підходу з урахуванням світових тенденцій і національної специфіки.

3. У сучасних умовах реформування економіки, суспільних перетворень в Україні необхідно розробити комплексний підхід щодо розв'язання викликів, які постають перед професійною вищою освітою: *першого* – необхідності впровадження реальної державної політики в сфері ПВО; *другого* – ліквідації обмежень фінансової автономії ЗВО, чесних умов вступу до ЗВО; *третього* – подолання складностей в реалізації академічної автономії та мобільності; *четвертого* – забезпечення необхідного рівня якості ПВО, наукового обґрунтування відповідного змісту ПВО, її стандартів, гнучке їх оновлення; *п'ятого* – прискорення інтеграції ПВО України до європейського освітнього та дослідницького простору, забезпечення високоефективної управлінської діяльності на всіх рівнях; *шостого* – стимулювання участі роботодавців у підготовці сучасних висококваліфікованих кадрів; розвитку соціального партнерства та його законодавчого закріплення.

4. Система управління професійною вищою освітою, яка особливо тісно пов'язана зі сферою праці, відтак, повинна передбачати й відповідно реагувати на зміни, що відбуваються на ринку праці, модернізувати професії, спеціальності і кваліфікації, необхідні як для успішного економічно-соціального розвитку, так і для кар'єрного зростання в умовах ринкової економіки, інноваційного типу прогресу.

References

1. Gryshchenko, I. (2014). *Profesiina osvita v systemi ekonomichnykh doslidzhen: monohrafiia* [Professional education in the system of economic research: a monograph]. Kyiv: Hramota. 384 p. [in Ukrainian].
2. Hrynkevych, O. (2017). *Global Factors of Transformation and Competitiveness of National Higher Education Systems in the 21st Century*. *Economic journal of Lesia Ukrainka Eastern European National University*, Vol. 11, Issue 3, P. 13–20. Retrieved from: <https://doi.org/10.15421/171723>.
3. Kremen, V., Pazynich, S., Ponomarov, O. (2008). *Filosofiiia upravlinnia: pidruchnyk* [Philosophy of management: textbook]. 2nd eds. Kharkiv: NTU "KhPI". 524 p. [in Ukrainian].
4. Zayachuk, J. (2014). *European Higher Education Reforms: Adoption of Them by Different Countries, Core Objectives, New Challenges and Benefits*. *Journal Article published in Prace Naukowe Akademii*

Література

1. Грищенко І. Професійна освіта в системі економічних досліджень: монографія / І. Грищенко. – К.: Грамота, 2014. – 384 с.
2. Hrynkevych O. *Global Factors of Transformation and Competitiveness of National Higher Education Systems in the 21st Century* / O. Hrynkevych // *Economic journal of Lesia Ukrainka Eastern European National University*. – 2017. – Vol. 11. – Issue 3. – P. 13–20. – Retrieved from: <https://doi.org/10.15421/171723>.
3. Кремень В. Філософія управління: підручник / В. Кремень, С. Пазиніч, О. Пономарьов. – 2-е вид., доповн. і переробл. – Харків: НТУ "ХПІ", 2008. – 524 с.
4. Zayachuk J. *European Higher Education Reforms: Adoption of Them by Different Countries, Core Objectives, New Challenges and Benefits* / J. Zayachuk // *Journal Article*

- im. Jana Długosza w Częstochowie. Rocznik Polsko-Ukraiński, Vol. 16, 113–122. Retrieved from: <https://doi.org/10.16926/rpu.2014.16.06>.
5. Milliken, J. (2014). Addressing Global Challenges. Global Opportunities and Challenges for Higher Education Leaders, 163 – 167. Retrieved from https://doi.org/10.1007/978-94-6209-863-3_37.
6. Kaydalova, A., Posylkina, O. (2015). Teoretyko-metodolohichni pidkhody do otsiniuvannya yakosti vyshchoi osvity v konteksti svitovykh reitynhiv vyshchykh navchalnykh zakladiv [Theoretical and methodological approaches to the evaluation of the quality of higher education within the context of the world higher education institutions ratings]. Farmatsevtychnyi chasopys – Pharmaceutical review, No 4, P. 75–81 <https://doi.org/10.11603/2312-0967.2015.4.5562> [in Ukrainian].
7. McCowan, T. (2016). Universities and the post-2015 development agenda: an analytical framework. High Educ, 72, 505–523. Retrieved from <https://doi.org/10.1007/s10734-016-0035-7>.
8. Gryshchenko, I.M. (eds.) (2012). Regulatory and legal instruments of the quality assurance system of educational activities in the KNUTD: Sb. provisions [Regulatory and legal instruments of the quality assurance system of educational activities in the KNUTD: Sb. provisions]. Compiled by O.B. Morgulets. Kyiv: KNUTD. 374 p. [in Ukrainian].
9. Kolodiy, I. (2018). Vprovadzhennia systemy vnutrishnoho zabezpechennia yakosti u zakladi vyshchoi osvity [Implementation of internal quality assurance system in higher education institution]. Molod i rynek – Youth & market, № 3 (158), P. 69–74. Retrieved from: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2018.128971> [in Ukrainian].
10. Shcherbak, V., Marchenko, S. (2016). Formation and development of brand equity of higher education institution. Actual Problems of Economics, № 6, P. 213–222.
11. U21 Ranking of National Higher Education Systems. Access mode: <http://www.universitas21.com/article/projects/details/152/u21-ranking-ofnationalhigher-education-systems>.
- published in Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Rocznik Polsko-Ukraiński. – 2014. – Vol. 16. – P. 113–122. – Retrieved from: <https://doi.org/10.16926/rpu.2014.16.06>.
5. Milliken J. (2014). Addressing Global Challenges / J. Milliken // Global Opportunities and Challenges for Higher Education Leaders. – P. 163–167. Retrieved from: https://doi.org/10.1007/978-94-6209-863-3_37.
6. Кайдалова А. В. Теоретико-методологічні підходи до оцінювання якості вищої освіти в контексті світових рейтингів вищих навчальних закладів [Електронний ресурс] / А. В. Кайдалова, О. В. Посилкіна // Фармацевтичний часопис. – 2015. – № 4. – С. 75–81. – Режим доступу: <https://doi.org/10.11603/2312-0967.2015.4.5562>.
7. McCowan T. Universities and the post-2015 development agenda: an analytical framework / T. McCowan // High Educ. – 2016. – No 72. – P. 505–523. – Retrieved from: <https://doi.org/10.1007/s10734-016-0035-7>.
8. Нормативно-правовий інструментарій системи забезпечення якості освітньої діяльності в КНУТД: зб. положень / упоряд. О. Б. Моргулець; за заг. ред. І. М. Грищенко. – К.: КНУТД, 2012. – 374 с.
9. Колодій І. Впровадження системи внутрішнього забезпечення якості у закладі вищої освіти / І. Колодій // Молодь і ринок. – 2018. – № 3 (158). – С. 69–74. DOI: 10.24919/2308-4634.2018.128971.
10. Shcherbak V. G. Formation and development of brand equity of higher education institution / V. G. Shcherbak, S. M. Marchenko // Актуальні проблеми економіки. – 2016. – № 6. – С. 213–221.
11. U21 Ranking of National Higher Education Systems [Electronic resource]. – Access mode: [http://www.universitas21.com/article/projects/details/152/u21-ranking](http://www.universitas21.com/article/projects/details/152/u21-ranking-ofnationalhigher-education-systems)

12. The Global Competitiveness Index 2010–2018. Access mode: <http://reports.weforum.org>.

13. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 № 1556–VII [About higher education: Law of Ukraine dated 01.07.2014 № 1556–VII]. Retrieved from: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556–18> [in Ukrainian].

14. Pro Stratehiiu staloho rozvytku «Ukraina–2020»: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 12.01.2015 № 5/2015 [About the Strategy of Sustainable Development "Ukraine-2020": Decree of the President of Ukraine dated January 12, 2015 № 5/2015]. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> [in Ukrainian].

15. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym Spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnyimi derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony [Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand]. Retrieved from: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248387631 [in Ukrainian].

16. Stratehiia reformuvannia vyshchoi osvity v Ukraini do 2020 roku (Proekt) [The Strategy of Higher Education Reform in Ukraine until 2020 (Project)]. Retrieved from: http://old.mon.gov.ua/img/zstored/files/HE%20Reforms%20Strategy%2011_11_2014.pdf [in Ukrainian].

17. State Statistics Service of Ukraine (2018). Vyshcha osvita v Ukraini u 2017 rotsi: Statystychnyi zbirnyk [Higher education in Ukraine in 2017: Statistical collection]. Retrieved from: www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publosvita_u.htm [in Ukrainian].

18. State Statistics Service of Ukraine (2018). Natsionalni rakhunky osvity Ukrainy u 2017 rotsi: Statystychnyi zbirnyk [National Accounts of Ukraine in 2017: Statistical Collection]. Retrieved from: www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publosvita_u.htm [in Ukrainian].

19. Standarty i rekomendatsii shchodo zabezpechennia yakosti v Yevropeiskomu prostori vyshchoi osvity [Standards and Recommendations for Quality Assurance in the European Higher Education Area]. Kyiv: Lenvit. 36 p. [in Ukrainian].

king-ofnationalhigher-education-systems.

12. The Global Competitiveness Index 2010–2018 [Electronic resource]. – Access mode: <http://reports.weforum.org>.

13. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556–VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556–18>.

14. Про Стратегію сталого розвитку «Україна–2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

15. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248387631.

16. Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року (Проект) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.mon.gov.ua/img/zstored/files/HE%20Reforms%20Strategy%2011_11_2014.pdf.

17. Вища освіта в Україні у 2017 році: Статистичний збірник [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України, 2018. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publosvita_u.htm.

18. Національні рахунки освіти України у 2017 році: Статистичний збірник [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України, 2018. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publosvita_u.htm.

19. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. – К.: Ленвіт, 2006. – 36 с.

20. DSTU-P IWA 2:2007. Systemy upravlinnia yakistiu. Nastanovy shchodo zastosuvannia ISO 9001:2000 u sferi osvity (Chynnyi vid 2008-01-01) [DSTU-P IWA 2:2007. Quality management systems. Guidelines for applying ISO 9001: 2000 in education (Effective from 01/01/2008)]. Kyiv: Derzhspozhyvstandart Ukrainy, 2008. 70 s. [in Ukrainian].
21. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). (2015). Brussels, Belgium. Retrieved from: <http://www.enqa.eu/index.php/home/esg>.
22. Ukrainian Institute of Scientific and Technical Expertise and Information (2017). Stan rozvytku nauky i tekhniky, rezultaty naukovoї i naukovo-tekhnichnoi diialnosti za 2016 rik: Analychna dovidka [The state of science and technology development, the results of scientific and scientific activity for 2016: Analytical background]. 105 p. [in Ukrainian].
23. The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). Retrieved from: <http://www.oecd.org/about>.
24. Whitchurch, C., Gordon G. (2009). Academic and Professional Identities in Higher Education. The Challenges of a Diversifying Workforce. New York. Imprint Routledge. 288 p. Retrieved from: <https://doi.org/10.4324/9780203865255>.
20. ДСТУ-П IWA 2:2007. Системи управління якістю. Настанови щодо застосування ISO 9001:2000 у сфері освіти (Чинний від 2008-01-01). – К.: Держспоживстандарт України, 2008. – 70 с.
21. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). Brussels, Belgium, 2015 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.enqa.eu/index.php/home/esg>.
22. Стан розвитку науки і техніки, результати наукової і науково-технічної діяльності за 2016 рік: Аналітична довідка / Український інститут науково-технічної експертизи та інформації, 2017. – 105 с.
23. The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.oecd.org/about>.
24. Whitchurch C. Academic and Professional Identities in Higher Education. The Challenges of a Diversifying Workforce / C. Whitchurch, G. Gordon. – New York. Imprint Routledge, 2009. – 288 p. – Retrieved from: <https://doi.org/10.4324/9780203865255>.